

kulturnog organizma gotovo jedina ostala, imala je već po tome ogroman uticaj, i pre obnavljanja Patrijaršije u Peći. Ali pored toga, da tako rećemo, nesvesnoga delovanja, treba spomenuti i aktivni kulturni doprinos, kojim se Crkva odlikovala. Predajna pesnička literatura jugoslovenska bila bi se bez sumnje razvila, već po estetskim potrebama i shvaćanjima našega naroda, i bez aktivna uticaja crkve, kako se faktično razvila i kod Jugoslovena muslimana, pa i katolika. Razvila bi se onako kako se i kod Jugoslovena Srba razvijala, ako za čas odvojimo ciklus kosovski i ovome srodne. Savio bi se bio jedan odličan, estetski, a ponekad i etički jako zameran zbornik pesama. Aktivnosti Srpske pravoslavne crkve i manastira srpskih treba zahvaliti da se jedan ogroman deo tih pesama pretvorio u pesmu slave stare srpske države i vladara i nade u vraćanje te stare slave. Dan današnji izgleda da je osnovana hipoteza da su većinu tih pesama spevali kaluđeri po zabačenim srpskim manastirima, a svakako je fakt da su oni bili ti, koji su upravo tu kategoriju pesama najviše širili i negovali. Uvrštavanjem među svetitelje glavnih nosilaca stare srpske države i crkve oni su stvorili vidovdanski kult, bez kojega naša nacionalna historija, barem srpskoga dela, kroz XIX i XX vek ne da se pravilno shvatiti. Sveti Sava, Mučenik Car Lazar, Krsna Slava, sve se to u očima inteligenta i prostaka Srbina, pod ma kojim režimom živeo, stopilo u jedan čvrst blok verovanja, koji je srpskim masama ma gde bile davao izvestan jedinstven nacionalni ideal. Taj duboko ukorenjeni srpsko-pravoslavni nacionalni ideal dejstvovao je doduše u izvesnim periodima kao zapreka prihvatanju jednog šireg, opće nacionalnog programa, kao što je možebit upravo nedostatak jednog takovog u narodnim masama hrvatskim ukorenjenog ideala delovao u smislu lakšeg prihvatanja šire nacionalne ideologije, prakse, terminologije («Ilirizam«, »Jugoslovenstvo«, štokavština, ijekavština), ali fakt jeste da je postojanje toga ideala u srpskim masama najdelotvornija pokretna sila, kojoj treba blagodariti za borbeni duh i pregalaštvo šumadijskih, hercegovačkih i inih ustanaka srpskih kroz čitavi XIX vek, pa stvaranje srpske države, koja je ipak prvi i glavni faktor stvaranja nacionalne države čitave jugoslovenske nacije.

Da vidimo sada koje su negativne strane turske invazije u pogledu zbližavanja i ujednačavanja raznih delova našega naroda.

Na osvitku XIX veka ili malo pre toga slika naše narodne oblasti izgleda ovako: jedna, recimo tako, turska Jugoslavija, koja obuhvata čitavu Srbiju, Makedoniju, Bosnu, Hercegovinu, veći deo Slavonije, deo Dalmacije, te jedna habzburška Jugoslavija koja obuhvata nekoliko županija oko Zagreba, primorsku i ostrvsku Dalmaciju, Sloveniju, Istru.

Pravno-politička fizionomija tih dveju Jugoslavija sasvim je različna. U onoj prvoj, ono što ima veze sa današnjom Jugoslavijom, slovenski element, to je uniformna seljačka masa. Ono što nosi vlast i političku moć, ono je heterogeni elemenat turski, koji sa narodnom masom nema nikakve ine veze sem veze onoga koji vlada i onoga koji